29.09.22р. 11гр. укр. мова

Доброго дня. Тема уроку. Чергування голосних і приголосних звуків

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- **ПЕРЕЙТИ ЗА ПОСИЛАННЯМ.**
  Чергування голосних звуків. 1частина.
  https://www.youtube.com/watch?v=3ui8IN_AQZk

Чергування голосних звуків. 2 частина.
https://www.youtube.com/watch?v=tfnb4vLVaOM

Чергування приголосних звуків. 1 частина.
https://www.youtube.com/watch?v=H4-TguG4ofg

Чергування приголосних звуків. 2 частина.
https://www.youtube.com/watch?v=O_MYat2BWzM

1. Робота з таблицею

► Уважно роздивитися таблицю «Складні випадки чергування голосних в українській мові» та сформулювати правила щодо їх написання в ненаголошених позиціях.

Складні випадки чергування голосних в українській мові

Чергуються голосні	Приклади
Е — И — нуль звука	Беру — вибираю — вибрати
О - А	Ломити — зламати, допомогти — допомагати
О (Е) — І	Загону — загін, село — сіл, каменя — камінь
Е — О	Вечеря — звечора, шести — шостий, женити — жонатий, боєць — бойовий, копієчка — копійок

2. Евристична бесіда

1. Поясніть поняття «чергування в українській мові».

2. Які звуки можуть чергуватися?

3. Наскільки стале чергування в українській мові, чи є певні відхилення від правил?

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Орфографічний практикум

► *У поданих прислів'ях до виділених слів дібрати такі споріднені, щоб у них відбувалися чергування голосних і записати пари слів.*

► *Назвати, які фонеми чергуються, яка роль цих чергувань у вираженні відтінків лексичного значення.*

1. Тиха вода береги ломить. 2. Осінь підганяє, зима не жде. 3. Не кажи гоп, поки не перескочиш. 4. Хто два зайці гонить, той жодного не зловить. 5. Колос повний до землі гнеться, а пустий угору дереться. 6. Дівка заплетена, а хата не метена. 7. Кинь ячмінь в болото — уберe тебе в золото. 8. Гей, звідкіль ти при летіла, ластівочко мила? 9. Хто знання має, той і мур зламає. 10. Зробив справу — віднеси, п'ять нових захопи. її. Хто батьківщину любить, того і батьківщина береже.

► *Переписати, вставляючи, де треба, пропущені літери, пояснити вживання їх. Дібрати до слів, у яких пропущена літера, такі споріднені, у яких відбувалося б чергування голосних, з'ясувати його.*

1. Ходить пісня яснолика між дерев, ми її в серця навіки заб..рем. 2. Два вітри підкрались стиха, в баби вир..вали нитки і порвали на шматки (О. Пархоменко). 3. Біла ромашко, як ти цвітеш! З медом від тебе л..тить бджола. Дівчинка в коси тебе запл..ла (М. Сингаївський). 4. Ми повибігаємо, снігу нак..чаємо купу за садком. 5. Баба буде плакати, будуть сльози капати, знівечать кожух. Голова пок..титься і в калюжу — бух! (Л. Глібов). 6. Можна все на світі виб..рати, сину, виб..рати не можна тільки Батьківщину (В. Симоненко). 7. У зеленому намисті, синьоока, чарівна, ст..ле килими барвисті, йде дібровами весна. 8. Осінь ялинки не ч..пає, доглядає, наче мати,— все про неї тільки й дбає, щоб зимі подарувати (Г. Донець). 9. Дожидаю із роботи маму. І на кухні, і в світлиці підм..ла, прибрала (О. Пархоменко). 10. Внучка сміливо продирається лісовими хащами. 11. Сидимо собі, ліс кругом завм..р. 12. Сьогодні дідусь уже зб..рався пов..зти дівчинку до Тихого океану. 13. Через хвилину судно стишувало хід,

перем..гаючи піняві хвилі (М. Яненко). 14. Бабуся заг..няє нас до хати (М. Стельмах).

► *Прочитати загадки. Виписати слова, в яких можливе чергування голосних та дібрати такі споріднені, в яких це чергування відбувається.*

1. Тільки припече, воно зразу ожива. 2. Текло, текло і лягло під скло. 3. Руками впирається, ногами лізе. 4. Прийшла дівка з гір, несла на собі сім шкір, як їх розбирали, всі над ними ридали. 5. Зимою зрію, весною прію, літом умираю, восени оживаю. 6. Я росла в темній темниці, як зросла — взяли в світлицю. З мене шкуру всі деруть, мене варять, мене труть, пироги з мене печуть, відгадайте, хто ж я.

Відгадки: 1. Бджола. 2. Вода і лід. 3. Рак. 4. Цибуля. 5. Сніг. 6. Картопля.

► *Вставити пропущені букви й пояснити свій вибір. Підкреслити слова, правопис яких слід запам'ятати.*

Сх..лятись, завм..рати, тр..мтіти, ч..р..да, ч..брець, х..мерний, експ..р..мент, л..маю, р..жим, здр..гатися, доб..ратися, ж..рдина, л..генда, к..парис, д..р..вус, бл..щати, к..п'яток, д..монстрація, ст..блина, т..пло, т..р..торія.

► *У поданих реченнях знайти слова, в яких моясливе чергування [е] з [о] після шиплячих та [й]. Виписати їх та дібрати такі споріднені, в яких це чергування відбувається.*

1. Вже звечоріло (Леся Українка). 2. Рученьки терпнуть, злипаються віченьки... Боже, чи довго тягти? (П. Грабовський). 3. Тарас Григорович влаштовувався в густих кущах, витягав з-за халяви записну книжечку і писав вірші (З. Тулуб). 4. Після вечері хлопці назбирали сухого хмизу й запалили багаття (І. Нечуй-Левицький). 5. Розлилися води на чотири броди (М. Стельмах). 6. Золотими пшеницями бродить дощик манівцями (Т. Вієру). 7. Весняний вечір розсипає над тихим містечком зорі (В. Речмедін).

► *Перекласти з російської мови на українську, записати й пояснити написання е чи о.*

Чело, вечером, щека, пшеничний, женатый, желтый, пшенный, шорох, пчела, щебень, шов, шел, шелк, чернить, чесать, жестокость, шофер, жесть, шерстяной, шоколад, шестой, шелестеть, чего, человек, черепица, жорнова.

Дослідження-трансформація з конструюванням

► *Утворити від поданих у дужках іменників прикметники й записати усі словосполучення. Скласти з ними 5 речень.*

(Волга) берег; (Прибужжя) село; (Сиваш) озеро; казах (діти); тюрки (мова); (Кременчук) завод; Запоріжжя (степи); (Кавказ) довгояштель; (Париж) квартал; (сусід) двір; (товариш) розмови; (Лейпциг) зустріч.

Дослідження-трансформація

► *Подані прикметники чоловічого роду змінити за родами, поєднавши кожен прикметник з іменником. Записати, простежити за зміною о, е з і в основі прикметників, назвати морфему, в якій вона відбувається, та фонетичну умову.*

Зразок. Братів син, братова сім'я, братове доручення — чергування о відкритого складу з і закритого складу в суфіксі.

Батьків, Михайлів, В'ячеславів, Олександрів, Віталіїв, Сергіїв, Андріїв, Петрів, Василів, Володимирів, сусідів, товаришів, Владиславів, Денисів, Аркадіїв, Остапів, Богданів, онуків, синів, Вікторів, дядьків, директорів, деканів, дідів.

► *Утворити від поданих іменників присвійні прикметники (1), прізвища (2), в основі яких відбувалося б чергування приголосних. Назвати фонеми, які чергуються, умови чергування.*

1. Ольга, подруга, сусідка, Наталка, Маринка, донька, ненька, Параска, тітка, Явдоха, Стеха, свекруха, сваха, невістка, Варка, Ониська;

2. козак, чумак, Варка, Шульга, Явтух, конюх, кожух, пасіка, соха, довгий, пух, пастух.

✳ Отже, які звуки можуть чергуватися в українській мові?

✳ За яких умов відбувається чергування голосних о, е з і? Назвати випадки, коли чергування не відбувається.

✳ За яких умов після шиплячих та й вживаються голосні е, о?

✳ Розповісти про чергування приголосних г, к, х із ж, ч, ш та з, ц, с.

Домашнє завдання

► Записати 9 назв місяців із суфіксом -ень. Утворити від них родовий відмінок. Записати слова парами за зразком. Сформулювати висновок про чергування, що відбувається.

Зразок. Н. в.— січень. Р. в.— січня.